

דְּרָשׁוֹת

פרשת שלח, תש"פ, מספר 1372

על מי אמרו המרגלים "וְשֵׁם רְאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים"? בעז שפיגל

שלהם שנולדו מזיווגם עם בנות האדם,² או שאולי אלו ואלו נקראו "נפילים", והמעייין בספרים החיצוניים מימי הבית השני, בספרות חז"ל ובספרות המאוחרת להם, ימצא פנים ואופנים שונים לכאן ולכאן.³

כך או כך, מוסכם ומקובל, שהנפילים הללו היו ענקים בגופם, וכעולה מתיאורם של המרגלים, ולא בכדי כתב רש"י גם

2 פשוטו של התיאור המקראי מטה להבנה זו כי "הנפילים" (הענקים) נוצרו מהזיווג בין בני הא-להים לבנות האדם. לאור זאת מסתבר גם כי בני הא-להים הם אכן מלאכים, ולכן מהזיווג עימם נולדו גיבורים וענקים. בעניין זה יש להוסיף, כי לפי תפיסת חז"ל, מלאכים בירידתם לעולם שלנו יכולים לבוא בלבוש ארצי ואנושי (כך למשל אמרו בבראשית רבה, כא, ט: "שהם מתהפכים – פעמים אנשים פעמים נשים, פעמים רוחות פעמים מלאכים"). ועל שלושת אורחיו של אברהם באלוני ממרא אמרו בבבא מציעא פו ע"ב: "מאן נינהו שלשה אנשים? – מיכאל וגבריאל ורפאל". כך שסביר בהחלט ש"בני הא-להים" (המלאכים) שנכחו אז בעולמנו לא נראו ענקים וגדולי מידות, אלא הם נראו בני אדם "רגילים" – "מלאכים בדמות אנשים". ואולם, בשל תכונותיהם ויכולותיהם המלאכיות, נולדו מהזיווג עימם בני אדם גיבורים וגדולים במיוחד, והם "הנפילים". ואכן, כך מפורש בפרקי דרבי אליעזר, פרק כב: "בשעה שנפלו ממקום קדושתן חזר כחן וקומתן כבני אדם ולבשו גוש ועפר... הענקים נולדו מהם", עיינו שם (יש לשים לב, שלפי פרקי דר"א המלאכים נקראים "נפילים" לא בשל גודלם, אלא על שם "שנפלו ממקום קדושתן מן השמים", וראו ביאור הרד"ל שם).

3 על פרשה זו, ומקורות שונים הנוגעים לה, ראו: א' רופא, **מלאכים במקרא**, האמונה במלאכים בישראל לאור מסורות מקראיות, ירושלים תשע"ב, עמ' 53-55; י' אזולוס, **תורת המלאכים בתרגומים הארמיים לתורה**, חולון 2016, עמ' 72-78; ח' מאק, **מבראשית לבראשית רבה 2**, ירושלים תשע"ו, עמ' 139-147; י' גרוסמן, **בראשית – סיפורן של התחלות**, ראשון לציון תשע"ז, עמ' 160-171. וראו גם: ש"א הלוי ספירו, "בני הא-להים... בנות האדם"? דף **שבועי** לפרשת בראשית תשע"א (מס' 882).

בשובם מתור את הארץ, לאחר ארבעים יום, דיווחו המרגלים על אשר ראו בארץ ישראל תוך שהם מדגישים במיוחד את חוסנם וכוחם של עמי הארץ: "וְכָל הָעָם אֲשֶׁר רְאִינוּ בְּתוֹכָהּ אַנְשֵׁי מְדוּת. וְשֵׁם רְאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי עֶנֶק מִן הַנְּפִילִים וְנָהִי בְּעֵינֵינוּ פְּחָגְבִים וְכֵן הָיִינוּ בְּעֵינֵיהֶם" (במ' יג:לב-ג).

רצוננו לעמוד כאן על עניין אחד והוא: מי הם אותם "הנפילים" שהוזכרו בדברי המרגלים?

עניין זה מזכיק בירור, משום שקיומם של "הנפילים" מוכר לנו מן הדורות הראשונים שחיו בעולם שלפני המבול, ולכאורה נדמה שהם נמחו במבול, ללא כל זכר ושארית! כך מסופר בסוף פרשת "בראשית" על הימים שקדמו למבול:¹ "הַנְּפִילִים הָיוּ בָּאָרֶץ בְּיָמֵם הָהֵם וְגַם אַחֲרֵי כֵן אֲשֶׁר יָבֹאוּ בְּנֵי הָאֱ-לֹהִים אֶל בְּנוֹת הָאָדָם וַיֵּלְדוּ לָהֶם הַמָּה הַגִּבֹּרִים אֲשֶׁר מְעוֹלָם אַנְשֵׁי הַשָּׁם" (בר' ו:ד).

יש לציין, כי פסוק זה על הנפילים הוא האחרון במקבץ של ארבעה פסוקים, המספר על מפגש בין בני הא-להים ובנות האדם, שהוא מן התיאורים העלומים שבתורה (שם, א-ד). שכן, זהותם של "בני הא-להים" לא התבררה בכתוב; האם אלו מלאכים או בני אדם, ואם הם בני אדם לא נתפרש באיזו קבוצה אנושית מדובר. כמו כן, יש לתהות האם "הנפילים" הם כינוי ל"בני הא-להים" או שכך נקראו הצאצאים

* ד"ר בעז שפיגל מרצה בביה"ס ללימודי יסוד ביהדות, באוניברסיטת בר אילן.

1 המונח "נפילים" נזכר רק פעמיים בכל המקרא; בקשר לדורות הראשונים ובדברי המרגלים בענייננו.

כלומר, לא ראינו את הנפילים עצמם, אלא "מן הנפילים", מצאצאיהם!

יש שהוסיפו,⁷ שצאצאי הנפילים שאליהם התייחסו המרגלים נזכרו בפסוקים הקודמים. שכן, כאשר הם תרו את הארץ מסופר על העיר חברון: "וַיָּשֶׁם אַחִימֵן שֵׁשִׁי וְתַלְמִי יְלִידֵי הָעֵנָק" (במ' יג:כב), וכאשר שבו למחנה הם דיווחו ואמרו: "וְגַם יְלִידֵי הָעֵנָק רְאִינוּ שָׁם" (שם:כח).⁸ ואם כן, לענקים הללו הם התייחסו גם בסוף דבריהם באמרם (שם:לג) "וַיָּשֶׁם רְאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִלִים" (וכן עולה מאליהו רבה, פכ"ט). זאת ועוד, בכוונה תחילה הפליגו המרגלים בתיאורם, וקראו לענקים הללו בשם "נפילים", כדי להפחיד את ישראל ולהבהילם, "לפי שהיה ענין הנפילים שבדורות נח נודע בעולם".

הנפילים עצמם – בספרות חז"ל נזכרים נפילים ששרדו את המבול והאריכו ימים עד ימי משה ובני ישראל! כך נאמר בפרקי דרבי אליעזר (פרק כג, בהתייחסו לניצולים מן המבול): "חוץ מנח וכל אשר אתו בתבה... וחוץ מעוג מלך הבשן... ונשאר גם הוא, שנאמר (דב' ג:יא) 'כִּי רַק עוֹג מֶלֶךְ הַבְּשָׁן נִשָּׂאֵר מִיְתֵר הַרְפָּאִים'". מסורת זו מופיעה גם בתרגום המיוחס ליונתן על פסוק זה (דב' שם): "אָרוּם לְחוֹד עוֹג מֶלֶךְ אֶתְנָן אֲשֶׁתִּיר מְמוֹתֵר גִּיבְרִיא דְאֲשֶׁתִּיר בְּטוֹבְעָנָא" (תרגום: כי רק עוג מלך הבשן נשאר מיתר הגיבורים שנשמדו במבול). ואמנם, בפרשת

7 רמב"ן ורבונו בחיי, במדבר שם. ור"י סלניק (שם) הסביר שכל יוצאי ירכם של הנפילים הראשונים נקראו על שמם.

8 בפשוטו של מקרא, באמרם "שם" כוונתם לחברון. ואף שכתוב "וַיָּבֵא אֶת חֶבְרוֹן" (במ' יג:כב), הכוונה "ויבא כל אחד ואחד עד חברון" (רשב"ם שם). ואם נפרש שכלב לבדו בא לחברון (עפ"י סוטה לד ע"ב), היו שהציעו שמפאת גובהם יכולים היו המרגלים לראות את "ילידי הענק" שבחברון גם ממקום אחר. כמו כן, ייתכן שהתכוונו המרגלים לענקים אחרים ולא דווקא לאלו שבחברון. ראו גם: **מדרש פתרון תורה**, פרשת שלח, ירושלים תשע"ח, עמ' רסו; תוספות שני, סוטה לה ע"א, ד"ה: "לקומצו". שם מובא מעשה על המרגלים שראו "בתו של ענק".

בפרשת "בראשית" (ו:ד): "הנפילים... לשון ענקים הוא", וגם בפרשתנו (במ' יג:לג): "הנפילים – ענקים". בדומה כתב הרד"ק והטעמים (בר' ו:ד): "הנפילים הם הענקים, ויקראו נפילים ואם הם גבוהים מאוד ממדת שאר בני אדם, והטעם שיפול הרואה אותם מרוב תמהון ובהלה".⁴

על כך מוסבת שאלתנו: מי היו אותם הענקים שאליהם התייחסו המרגלים? וכלום היה קשר בינם לבין הנפילים שחיו בימי קדם? להלן נציע את האפשרויות העיקריות בהתרת שאלות אלו – כפי שעולה מספרות הראשונים והאחרונים.

צאצאי הנפילים – רבים פירשו שהיו נפילים ששרדו את המבול, ומהם שטענו⁵ שכך עולה מפשוטו של מקרא, שהרי הפסוק אומר "הַנְּפִילִים הָיוּ בְּאֶרֶץ בְּיָמֵם הָהֵם וְגַם אַחֲרָי כֵּן" (בר' ו:ד). לאמור: הנפילים היו בארץ "בימים ההם" שקדמו למבול, "וגם אחרי כן" – כי היו מהם שניצלו מן המבול!

לאור זאת פירשו רבים,⁶ כי המרגלים ראו בארץ צאצאים של הנפילים הקדומים, כפי שעולה גם מדבריהם עצמם; שבתחילה אמרו: "וַיָּשֶׁם רְאִינוּ אֶת הַנְּפִילִים" (במ' יג:לג), ומיד לאחר מכן הוסיפו והבהירו "בְּנֵי עֲנָק מִן הַנְּפִילִים".

4 כטעם זה כתב כבר ראב"ע (בר' ו:ד): "שיפול לב הרואה אותם, שיתמה מגובה קומתם". יש שהסבירו באופנים אחרים, כגון: בפירושי החזקוני (שם): "נפילים – נפלאים היו בגובה". או בפירושי רבי יוסף בכור שור (שם): "הנפילים – בני אדם מופלאים גדולים, וגם נראה לעומד אצלם שמא יפלו עליו מרוב גובהם".

5 כן כתב ר"י סלניק, **נחלת יעקב**, בראשית ו:ד, ושם, יד:יג, ולהלן הערה 7. ובספר **בראשית מפורש ע"י רד"צ הופמן**, ח"א, ב"ב תשכ"ט, עמ' קלז, נקט בלשון ספק: "וייתכן שעוד אחרים מן הנפילים נמלטו מן המבול". ראו גם: ראב"ע בפירושו לבר' ו:ד, ומה שפירש הרמב"ן בדבריו שם.

6 כגון: רשב"ם, במ' יג:לג; **פירושים ופסקים על התורה לרבנו אביגדור צרפתי**, ירושלים תשנ"ו, עמ' רמ; רבנו מיוחס ב"ר אליהו, פירוש על ספר במדבר, ירושלים תשל"ז, עמ' ע; ר"מ אלשיך, **תורת משה**, במדבר שם; רש"א לונטשיץ, **כלי יקר**, במדבר שם, ועוד. וראו גם: רש"י וראב"ע, במדבר שם, ובמפרשיהם.

הנפילים, ולאור דברי חז"ל הציעו שהם ראו את צאצאי עוג.¹⁴
דומים לנפילים – יש מן האחרונים שהלכו בדרך הפשט,¹⁵ שבמבול אכן נמחו הנפילים כולם, וכוונת המרגלים באומרם "הנפילים" היא: "שראו בני אדם הדומין בקומתן לנפילים שהיו קודם המבול". לגישה זו, הקשר בין הנפילים שראו המרגלים לבין הנפילים שחיו בדורות הראשונים הוא בשיתוף השם בלבד.

הדף השבועי מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע, ומופיע גם באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת:
<http://www1.biu.ac.il/parasha2>
 כתובת דוא"ל של הדף: dafshv@mail.biu.ac.il
 ניתן לפנות לכתובת זו ולקבל את הדף מדי שבוע בדוא"ל.
 הדף השבועי - אוניברסיטת בר אילן
 יש לשמור על קדושת העלון

עורך: ד"ר צבי שמעון
עורכת לשון: רחל הכהן שיף

14 **תוספות השלם**, שם, עמ' קפז, אות ה; הרחיד"א, פני דוד, פרשת שלח, אות ב, מנימוקי ר' ישעיה הראשון מטראני; ר"פ הלוי הורביץ, **פנים יפות**, שלח, ד"ה: "ארץ אוכלת יושביה".
 15 ר"א אלבאז בספר **שבות יהודה, בנין נערים, מילי דאבא**, ירושלים תש"ם, עמ' 653. והוסיף: "והשי"ת שברא אותם הנפילים שהיו קודם המבול ברא כמותם עוד (אחרי המבול), והם שראו המרגלים". רד"צ הופמן (לעיל הערה 5) הציע שמדובר באנשים חזקים במיוחד "אשר רק נטלו לעצמם את שם הנפילים הראשונים", ואינם צאצאיהם ואינם כמותם.

המבול לא נזכרו "רפאים", אבל ככל הנראה,⁹ תרגום זה ופרקי דר"א סבורים ש"רפאים" הוא שם אחר לנפילים, ועוג היה אחד מהם ואף נשאר מהם!¹⁰
 יש להוסיף ולהבהיר, ששני החיבורים הללו סוברים שבני הא-להים היו מלאכים (פרקי דר"א, פרק כב), ובתרגום המיוחס ליונתן (בר' ו:ד) אף נתפרש מי הם היו: "שמחזאי ועוזיאל הינון נפילין מן שמיא, וְהוּוּ בְּאַרְעָא בְּיוֹמֵי הָאֵינוֹן". ואולם, ברי הדבר שעוג עצמו לא היה מלאך, אלא צאצא שלהם שנולד מזיווגם עם בנות האדם, כפי שנתפרש בבבלי נידה, סא ע"א (המלמד על שריד נוסף מן המבול):¹¹ "דאמר מר: סיחון ועוג בני אחיה בר שמחזאי הוו".

לאור מסורות חז"ל אלו על עוג מלך הבשן וסיחון מלך האמורי,¹² היו שכתבו כי הנפילים שראו המרגלים היו סיחון ועוג(!),¹³ ונמצא שהמרגלים אכן ראו את "הנפילים" שהיו בעולם בדור המבול! והיו שפירשו שהמרגלים ראו את **צאצאי**

9 גם רש"י זיהה את ה"רפאים" עם ה"נפילים" (בר' יד:ג). ואכן, כבר בבראשית רבה (כו, ז) נאמר על הנפילים: "שבעה שמות נקראו להם", ואחד מהם הוא "רפאים", אלא שקשה לדעת אם המדרש מלמד על קשר משפחתי ביניהם או רק מצביע על מגוון שמות שהיו לגיבורי העמים הקדומים (ראו להלן בהערה 15).

10 על המקורות בעניין עוג וכיצד ניצל מן המבול, ראו לאחרונה: ב' שפיגל, "במה זכה עוג שפלט מדור המבול" - שלוש גישות בספרות הרבנית", **סיני**, קנ, תשע"ח, בעיקר עמ' צג-צח, והספרות הנזכרת שם.

11 במדרש המאוחר, דברים רבה, יא, י, מסופר שסיחון ועוג "בשעת המבול לא הגיעו המים לקרסוליהן מפני גבהן". ואולם, בספרות הראשונים היו שנקטו שסיחון נולד בתובה או אף לאחר המבול. על כך ועל טיב הקשר בין סיחון לעוג ראו: שפיגל, שם, עמ' קב-קג, הערה 29.

12 לפי מסורות אלו זכו עוג וסיחון לתוחלת חיים מופלאה, מהמבול עד ימי משה, וגם אפשר שחיו שנים רבות לפני המבול, כפי שכתב המבי"ט, **בית אלקים**, שער היסודות, פרק ל. למקורות נוספים בנושא זה, ראו: שפיגל, שם, עמ' קז-קי.

13 ר"י גליס, **תוספות השלם**, חלק א, ירושלים תשמ"ב, בר' ו:ד, אות ו, עמ' קפח; **פירוש בעל הטורים על התורה**, בר' שם, מהד' ר"ק רייניץ, ירושלים תשנ"ו, עמ' כא.